

Profetieën van Jesaja

Wie de Schriften wil verstaan, moet leren luisteren. Dat is de insteek van de serie 'Luisteroefeningen'. Elk deeltje beoogt een hulpmiddel te zijn bij het verstaan van de tekst.

Op heldere en grondige wijze worden bijbelgedeelten belicht met het oog op de praktijk van het christelijke leven. De reeks bevat bijdragen van theologen uit verschillende kerkgenootschappen en is zeer geschikt voor gemeenschappelijke en persoonlijke bijbelstudie. De redactie wordt gevormd door ds. W.J. Dekker en ds. G. van Meijeren.

Reeds verschenen:

Ds. W.J. Dekker, *Elisa. Dichter bij God*

Ds. H.C. Marchand, *Paulus en de opstanding*

Dr. P.F. Bouter, *Psalmen. Acht bijbelstudies*

Dr. J. Dekker, *Jesaja. Het vijfde evangelie*

Ds. G. ter Maat, *Brief aan de Hebreëen. Woorden van bemoediging*

Ds. H. Russcher, *Filippenzen. Brief aan hemelburgers*

Ds. W.M. den Hertog, *Romeinen. Een brief vol kracht*

Ds. H. van Eeken, *Numeri. Leven in de (stads)woestijn*

Drs. P.L. de Jong, *Aartsvaders m/v. Van Noach tot Rachel*

Ds. G. van Meijeren, *Openbaring. Brief aan de kerk*

LUISTEROEFENINGEN

Profetieën van Jesaja

Over de knecht van de HEER

DR. J. DEKKER

UITGEVERIJ BOEKENCENTRUM, ZOETERMEER

Bij de productie van dit boek is gebruikgemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council (FSC) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloor- en zwavelvrij gebleekt.

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag: Studio Anton Sinke
Lay-out/dtp binnenwerk: Gerard de Groot

ISBN 978 90 239 2683 2
NUR 707

© 2013 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Woord vooraf	7
1. Israël als knecht van de HEER	11
2. De blinde knecht van de HEER	23
3. God vernieuwt zijn knecht	34
4. De gezalfde van de HEER	45
5. Gods nieuwe knecht	56
6. De lijdende knecht van de HEER	68
7. Het nageslacht van de knecht	79
8. Knechten en vijanden van de HEER	91

Woord vooraf

OVER DE SERIE

De serie ‘Luisteroefeningen’ wil bijbellezers helpen om te luisteren naar de stem van God. Ook vandaag spreekt God tot ons als wij de Bijbel lezen. Het vraagt oefening om daar zorgvuldig naar te luisteren. Dit luisteren begint met aandachtig lezen. Daarom ligt ook in dit deeltje de nadruk op de uitleg van bijbelteksten. Het is goed om deze bijbelteksten eerst voor uzelf te lezen en pas daarna de in dit boekje gegeven uitleg. De vraag aan het begin van elk hoofdstuk is bedoeld om het gesprek op gang te brengen. Deze vraag kan vóór of na het bijbelgedeelte worden gelezen.

NOGMAALS JESAJA

In deze serie heb ik al eerder een deeltje over Jesaja geschreven. Dit deeltje droeg als ondertitel ‘Het vijfde evangelie’. Deze aanduiding komt al uit de vroege kerk en geeft aan hoe belangrijk het boek Jesaja voor christenen is. In dit eerste deeltje heb ik mij beperkt tot een aantal kernteksten uit het eerste deel van Jesaja (Jes. 1-39). Daar komt de prediking van de Jeruzalemmen profeet Jesaja het duidelijkst in beeld. Maar ook de hoofdstukken die daarna komen (Jes. 40-66) zijn voor christelijke bijbellezers belangrijk om naar te luisteren. In het werk van Jezus en in de boodschap van zijn apostelen spelen zij een belangrijke rol. Dat geldt in het bijzonder voor de profetieën over de knecht van de HEER. Dit tweede boekje met bijbelstudies over Jesaja is helemaal aan deze profetieën gewijd.

OVER HET BOEK JESAJA

Sinds het einde van de negentiende eeuw wordt het boek Jesaja meestal in drieën verdeeld: Jesaja 1-39, 40-55 en 56-66. De belangrijkste reden hiervoor is dat we Jesaja zelf voor het laatst in hoofdstuk 39 tegenkomen. Dan bevinden we ons nog in de tijd van koning Hizkia, aan het slot van de achtste eeuw voor Christus (701 v.C.). Op dat moment maken de Assyriërs nog de dienst uit in de wereld. Wel zinspeelt Jesaja 39:6-7 al op de komst van de Babyloniërs, ruim honderd jaar later, en op de wegvoering van Juda in ballingschap (586 v.C.).

Met een grote sprong belanden we in Jesaja 40 meteen aan het einde van de Babylonische tijd. De terugkeer uit de ballingschap wordt zelfs al aangekondigd. De periode van de wegvoering en ballingschap zelf wordt dus overgeslagen. Het tweede deel van het boek Jesaja (Jes. 40-55) moet worden gelezen tegen de achtergrond van de opkomende macht van de Perzen. We bevinden ons dan in Babel, ergens tussen 545 en 540 voor Christus. De Perzische koning Cyrus is in aantocht. Hij wordt zelfs al bij name genoemd (Jes. 44:28; 45:1) en zal in 539 v.C. een einde maken aan het Babylonische rijk. Het derde deel van het boek Jesaja (Jes. 56-66) speelt nog weer later, midden in de Perzische tijd. Dan zijn de Judeeërs alweer enige tijd naar huis teruggekeerd.

Globaal genomen kunnen we de drie delen van het boek Jesaja dus verbinden met de periode van het Assyrische rijk (Jes. 1-39), die van het Babylonische rijk (Jes. 40-55) en die van het Perzische rijk (Jes. 56-66). Bijbelwetenschappers hebben deze drie boekdelen lange tijd aan drie verschillende auteurs toegeschreven. Ze spraken over de eerste, tweede en derde Jesaja. Tegenwoordig wordt weer meer benadrukt dat Jesaja als boek een eenheid vormt en zo ook moet worden gelezen. Dat dit boek over een lange periode is ontstaan en er door vele handen aan is gewerkt, doet daar niets aan af. Het boek Jesaja is als één geheel tot ons gekomen, als een kostbaar getuigenis dat het woord van God door de eeuwen heen standhoudt (Jes. 40:8) en nooit vruchteloos blijft, omdat het uit Gods mond afkomstig is (Jes. 55:11). Dit laatste raakt de *autoriteit* van het boek Jesaja en is belangrijker dan dat wij het *auteurschap* van dit boek zouden weten te ontrafelen.

DE KNECHT EN DE KNECHTEN

Door het gebruik van de uit 1951 stammende vertaling van het Nederlands Bijbelgenootschap (NBG) zijn bijbellezers vertrouwd geraakt met het bestaan van een aantal zgn. knechtliederen. De NBG-vertaling gebruikt namelijk kopjes waarin gesproken wordt van de eerste, tweede, derde en vierde ‘profetie aangaande de knecht des HEREN’ (42:1-7; 49:1-7; 50:4-11 en 52:13-53:12). Deze aanduidingen gaan terug op een aan het einde van de negentiende eeuw ontstane hypothese. Deze vier knechtliederen zouden bij elkaar horen en een eigen ontstaansgeschiedenis hebben. Omdat het Nieuwe Testament deze knechtliederen op Jezus betreft, hebben ze ook in de kerk een bijzondere plaats gekregen als profetieën over de Messias.

Toch heeft de Nieuwe Bijbelvertaling (NBV) de nummering van deze knechtliederen losgelaten en komen we de vertrouwde kopjes daarin niet meer tegen. Dat heeft ermee te maken dat in het tweede deel van het boek Jesaja (Jes. 40-55) wel vaker over de knecht wordt gesproken, ook buiten die vier zgn. knechtliederen. Voor de uitleg van het boek Jesaja is het beter om alle knechtteksten in relatie tot elkaar te lezen en ze niet van elkaar los te knippen. Als je alle knechtteksten achter elkaar leest, kun je daarin een verhaal beluisteren. Het is de moeite waard om dat verhaal van de knecht op het spoor te komen. Bij dit verhaal horen ook de knechten van de HEER, over wie in het derde deel van het boek (Jes. 56-66) wordt gesproken. Dat begint zelfs al in Jesaja 54:17. In dit deeltje uit de serie ‘Luisteroefeningen’ zullen we alle knechtteksten lezen die in Jesaja 40-66 te vinden zijn. Teksten die de knecht niet noemen, zullen we overslaan. Als bijbelvertaling gebruiken we de NBV. Die spreekt overigens niet van de ‘knecht van de HEER’, maar van de ‘dienaar van de HEER’. Inhoudelijk maakt deze vertaling geen verschil. Voor de herkenbaarheid zal dit boekje de aanduiding ‘knecht’ gebruiken.

WIE IS DE KNECHT?

In Handelingen 8:34 stelt een Ethiopische man bij zijn lezing van het boek Jesaja de belangrijke vraag: *‘Kunt u me zeggen over wie de profetie het heeft? Over zichzelf of over een ander?’* Nog steeds houdt deze vraag ook de bijbelgeleerden bezig, want de teksten lijken elkaar soms tegen te spreken. De ene keer wordt Israël de knecht van de HEER genoemd, de andere keer wordt er een persoon mee

aangeduid. Wie of wat bedoelt de profeet? Filippus gebruikt Jesaja 53 om aan die Ethiopiër Jezus te verkondigen (Hand. 8:35). Maar betekent dit dat het ook in Jesaja steeds over Jezus gaat als de knecht van de HEER wordt genoemd? Of versimpelen we het dan te veel vanuit ons christelijk perspectief? En wie zijn dan de knechten van de HEER en welke relatie hebben zij met de knecht? Genoeg vragen om ons in te verdiepen en ons verstaan van het evangelie door te laten verrijken.

Persoonlijk

Twee bijbelstudiegroepen uit Enschede hebben deze studies al in de praktijk getest en mij feedback gegeven. Ik dank hen voor hun waardevolle reacties. Daar heb ik mijn winst mee gedaan.

Dr. Jaap Dekker
Enschede, oktober 2012

1 Israël als knecht van de HEER

LEZEN: JESAJA 41:8-16 EN 42:1-9

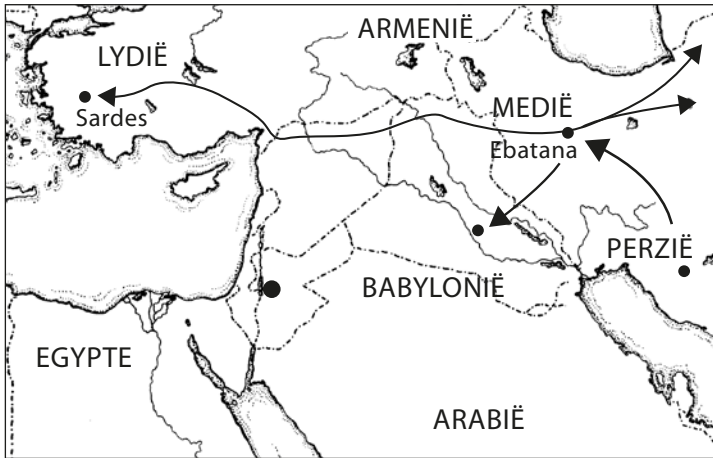
VRAAG

Sommige gebeurtenissen in de wereld brengen in korte tijd een heleboel veranderingen teweeg. Dat zijn zgn. ‘kantelmomenten’, die een nieuw tijdperk inluiden en het aanzien van de wereld veranderen. De val van de Muur in Berlijn (9 november 1989) bijvoorbeeld was zo’n kantelmoment. Het betekende het einde van de ‘koude oorlog’. Ook de aanslag op de Twin Towers in New York (11 september 2001) was een kantelmoment. De wereldpolitiek werd een strijd tegen het terrorisme. Deze gebeurtenis zette ook de verhoudingen met de moslimwereld op scherp. De zelfverbranding van een Tunesische straatverkoper (17 december 2010) wordt ook als een kantelmoment gezien. Overal in de Arabische wereld kwam de bevolking in opstand. Dictators werden verdreven. Dit soort kantelmomenten in de geschiedenis kunnen een bron van hoop zijn, maar ook angst en onzekerheid oproepen. Niemand kan voorspellen welke kant het opgaat. Wat zijn de kantelmomenten die u zich herinnert? Welke gevoelens roepen die bij u op?

INLEIDING

In 550 v.C. was de opkomst van de Perzische koning Cyrus (Kores) een kantelmoment in de wereldgeschiedenis. Afkomstig uit het zuiden van het huidige Iran veroverde hij toen Ekbatana, de hoofdstad van het rijk van de Meden, in het Zagrosgebergte. Deze verovering werd het begin van een snelle opmars richting het westen. In Klein-Azië, het huidige Turkije, versloeg Cyrus de Lydiërs die daar toen de baas waren (val van Sardes, 547 v.C.) en veroverde hij de Griekse eilanden. Volk na volk moest zich aan

hem onderwerpen. Jesaja 41:2b-3 beschrijft zijn opmars als volgt: *‘Zijn zwaard maakt hen tot stof, zijn boog laat hen als kaf verwaaien; hij achtervolgt hen en trekt ongehinderd verder, zijn voeten raken nauwelijks de grond’* (vgl. vers 25).

Als gevolg van Cyrus' opmars heerste overal angst onder de mensen. Welk onheil hing hun boven het hoofd? Deze angst wordt beeldend beschreven in Jesaja 41:5-7. De mensen proberen elkaar moed in te spreken en zoeken houvast bij hun goden. Ze spijkeren hun beelden vast en inspecteren het soldeersel. Anders zou een kantelmoment voor de wereld maar zo een kantelmoment voor hun eigen goden kunnen worden...

Deze beschrijving van mensen en hun angst gaat vooral over het koninkrijk van Babel. Dat is waar de Israëlieten (Judeeërs) zich op dat moment in ballingschap bevinden. In 586 v.C. hadden de Babyloniers Jeruzalem verwoest en zijn inwoners weggevoerd. Sindsdien hadden de Israëlieten als ballingen in en om Babel moeten wonen. Maar het Babylonische rijk was nu al niet meer zo machtig als eens. Ongetwijfeld zou Cyrus binnenkort ook Babel van de kaart vegen. Vandaar de paniek die daar heerste en de angst ook onder Israëls ballingen. Tegen deze achtergrond zijn Jesaja 41 en de daaropvolgende hoofdstukken geschreven. Ze dateren uit de tijd tussen 545 en 540 v.C. De berichten over Cyrus' veroveringen zijn ook in het Babylonische rijk doorgedrongen, maar Babel zelf is nog niet in Perzische handen gevallen. Dat zou in 539 v.C. gebeuren.

UITLEG JESAJA 41:8-16

Centraal in Jesaja 41 staan twee profetieën waarin de ballingen te horen krijgen dat er geen reden is om bang te zijn. De eerste profetie (Jes. 41:8-13) onderstreept de bijzondere positie die Israël bij God inneemt. De tweede profetie (Jes. 41:14-16) benadrukt de bijzondere positie die God zelf inneemt.

Mijn knecht

Tweemaal wordt Israël Gods knecht (NBV: dienaar) genoemd. Dat is een belangrijke titel, die aangeeft dat Israël aan God toebehoort en dat zij een persoonlijke band met elkaar hebben. Dat is misschien niet wat wij vandaag in het woord 'knecht' beluisteren. Wij denken eerder aan een arbeidsverhouding dan aan een persoonlijke verhouding. Toch is 'knecht van God' in de Bijbel echt een eretitel die een bevoorrechte positie aangeeft. Vaak gaat het dan zelfs om een koninklijke positie. Zo noemt God koning David zijn knecht (Jes. 37:35; vgl. 22:20). Maar de allereerste die in de Bijbel Gods knecht wordt genoemd, is Abraham. Dat gebeurt precies op het moment dat God Abrahams zoon Isaak aanspoort om niet bang te zijn (Gen. 26:24). Het is de bijzondere band die God met Abraham heeft, waarom Hij hem de titel 'mijn knecht' geeft en Isaak oproept om niet bang te zijn. Om precies dezelfde reden hoeft ook Israël niet bang te zijn, nu het in ballingschap zit en de wereld op zijn kop staat. Als nakomeling van Abraham deelt Israël in de band die God al met deze aartsvader is aangegaan. Israël is knecht van de HEER.

Wanneer Maria beseft dat zij de moeder van de Verlosser mag zijn, zingt ook zij van de bijzondere positie die Israël als knecht bij God mag innemen (Luc. 1:54-55). Haar woorden klinken als een echo van Jesaja 41:8-9.

Israël wordt gelijktijdig met de naam Jakob aangesproken (meestal gaat die naam zelfs voorop, zie vers 14). Zo wordt het steeds weer herinnerd aan zijn unieke oorsprong. Via de draad van zijn stamvader Jakob is Israël met Abraham verbonden. God heeft hen uitgekozen. Abraham heet hier zelfs Gods vriend. Prachtig geeft dit de inhoudelijke kant van Abrahams knechtschap aan. De relatie tussen God en Abraham was er een van wederzijdse liefde en trouw. Dat is ook wat God met Israël voor ogen staat, zelfs nu het zich in Babel bevindt. Met die ballingschap heeft Israël de

straf gekregen die het verdiende, maar het is nooit Gods bedoeling om zijn volk te vernietigen (Jer. 30:10-11).

Israëls scepsis

De ballingen zelf hebben daar hun twijfels over. Voor hun gevoel had God hen al lang en breed vergeten. Ze beklagen zich daarover: *‘Mijn weg blijft voor de HEER verborgen, mijn God heeft geen oog voor mijn recht’* (Jes. 40:27). In die klacht klinkt scepsis door. De ballingen kunnen gewoon niet meer geloven dat God nog om hen geeft. Betekende de ballingschap niet het einde van hun band met God en dat God was teruggekomen op zijn beloften aan Abraham? Maar het is precies deze scepsis die de HEER probeert te doorbreken door Israël als zijn knecht aan te spreken. Zowel de eretitel ‘mijn knecht’ als de naam ‘Abraham’ moet nieuwe hoop wekken. Heeft God Israël namelijk niet al een keer eerder van de einden der aarde weggehaald, toen Hij Abraham uit Ur der Chaldeeën riep? Dat is hetzelfde gebied als waar de ballingen zich nu bevinden! God kan de geschiedenis herhalen en zijn knecht uit Babel terugroepen. Als het nodig is, zal Hij daarvoor heel de wereld in beweging brengen. God kan van een Perzische veroveraar voor wie iedereen siddert, een heuse bevrijder maken (Jes. 41:2a).

Wees niet bang

Krachtig roept ook vers 10 Israël toe dat het niet bang hoeft te zijn: *‘Wees niet bang, want ik ben bij je, vrees niet, want ik ben je God. Ik zal je sterken, ik zal je helpen, je steunen met mijn onoverwinnelijke rechterhand.’* In deze woorden is vooral het contrast met de mensen uit de verzen 6-7 van belang. Vanwege de turbulentie in de wereld kunnen angstige mensen niets anders doen dan elkaar helpen en aansporen om moed te houden. Maar de bijzondere positie van Israël als Gods knecht betekent dat God zelf hem zal sterken, helpen en steunen. ‘Gods onoverwinnelijke rechterhand’ zinspeelt daarbij op Gods grote bevrijdingsdaden in het verleden (zie Ex. 15:6, 12 NBG). Waar de angstige inwoners van Babel op dit kantelmoment in de geschiedenis hun godenbeelden nog maar eens met spijkers vastzetten, krijgt Israël de belofte dat God zelf hen overeind zal houden. Hiermee plaatst de HEER zichzelf tegenover de goden van de wereld die met kunst- en vliegwerk overeind gehouden moeten worden en niet bij machte zijn om mensen van hun angst te bevrijden.

Vijanden verdwijnen

De tegenstanders die in de verzen 11 en 12 worden genoemd, zijn de mensen die op een fanatieke manier propaganda voeren voor de goden van Babel. Daarmee oefenen ze druk uit op de ballingen om hun eigen geloof op te geven. De ballingen zijn daar ook gevoelig voor. Bij de verwoesting van Jeruzalem leken de goden van de Babylonische overwinnaars inderdaad sterker te zijn dan de God van Israël. Heeft de winnaar niet altijd gelijk? De godenwereld van Babel met al zijn tempels en rituelen zag er bovendien indrukwekkend uit en oefende ook op de Israëlitische ballingen de nodige aantrekkingskracht uit. Vandaar dat de HEER in het boek Jesaja ook zelf een geding heeft met de goden van Babel. Het moet voor de ballingen namelijk overtuigend worden aangetoond dat de afgoden en hun beelden in werkelijkheid geen enkele macht uitoefenen (vgl. Jes. 40:18-20; 41:21-29). En als deze goden niets zijn, dan zullen ook hun belangenbehartigers in het niets verdwijnen. Ook in dit opzicht is er dus geen reden om bang te zijn. In vers 13 wordt de belofte van Gods bijstand nog eens herhaald. De HEER zal Israël zelf bij de rechterhand nemen. Daarin klinkt de belofte door dat Israël van God niet alleen hulp, maar ook leiding mag verwachten.

Losser

De tweede profetie (Jes. 41:14-16) begint met dezelfde oproep als waarmee de eerste is geëindigd: Wees niet bang. Alleen wordt Israël nu op een andere manier aangesproken. Het wordt klein genoemd (NBG: 'wormpje Jakob') en als een arm volk aangeduid. Dit sluit aan bij het zelfbeeld van de ballingen. Israël voelt zich kwetsbaar in de wereld. De aanvallen van de kant van de mensen met hun zelfgesoldeerde goden hebben dat negatieve zelfbeeld versterkt. Om dit te corrigeren richt deze tweede profetie de blik op de bijzondere positie die God zelf inneemt. Hij is niemand minder dan de Heilige van Israël. Deze godsnaam wordt zowel in het eerste als laatste vers genoemd. Het is een bijzondere naam, die het boek Jesaja graag voor God gebruikt om daarmee zijn nauwe band met Israël te onderstrepen. God is en blijft de Heilige, waarmee niet te spotten valt (vgl. Jes. 6), maar als Heilige van Israël wil God ook Israëls bevrijder zijn. Vers 14 gebruikt voor 'bevrijder' een woord dat eigenlijk 'losser' betekent (anders dan in vers 2, waar ook Cyrus een bevrijder heet). Een losser is in de Bijbel iemand die opkomt voor een familielid dat in moeilijkheden is geraakt (vgl. Ruth 3:9). De HEER verklaart hier dat Hij zelf Israëls losser is (vgl.